

POLITIHISTORIEGLIMT 8-2022

NYHETSREVY FRA NORSK POLITIHISTORISK SELSKAP

Det er lenge siden Martin Luther King jr. var i Norge og holdt sitt Nobelforedrag og mottok Nobels Fredspris. Hans tanker er imidlertid like aktuelle i dag som den gang - fred og frihet, brorskap og drømmen om at vi alle er like.

MØBELSNEKKEREN SOM VILLE VÆRE EDVARD MUNCH

Når blir et maleri et falskt maleri og hva er en forfalskning? Historien om møbelsnekker Casper Caspersen ca. fra 1955 kaster et interessant lys over dette. Falsk kunst er stort på den internasjonale arena, mens vi i Norge har hatt en del forfalskningen av god og dårlig kvalitet. Casper Caspersen var en forfalskningens mester.

I boken "Falsk" (2000) forteller konservator Johannes Rød historien om Casper Caspersen og med Røds tillatelse trykker vi her hva han skriver. Det er en viktig del av Oslo politidistrikts kriminalhistorie:

"Edvard Munchs atelier på Ekely i Oslo var fylt av bilder da kunstneren døde i 1944. Han hadde testamentert hele sitt bo til Oslo kommune, og i regi av Oslo kommunes kunstsamlinger ble det etter krigen satt i gang et stort oppryddingsarbeid. I kjelleren lå store malerier på ruller, og atelieret kunstverk utført i ulike teknikker. Bokfortegnelsen viste i alt 1106 malerier, rundt 5000 akvareller og tegninger i skisseblokker og på løse ark, og 15.391 grafiske arbeider (senere tall viser et sted mellom 17.500 og 18.000). Mange trengte konservering for å kunne utstilles og magasineres på en forsvarlig måte. Sammen med direktør Langaard ved kunstsamlingene, ledet Nasjonalgalleriets konservator Ole Dørje Haug

opprydning – og konserveringsarbeidet. Flere assistenter ble også tilknyttet kunstsamlingene for å restaurere Munchs bilder, og en av disse var Casper Caspersen.

Casper Caspersen hadde arbeidet som møbelsnekker før han ble tilknyttet kunstsamlingene i 1947. Hans oppgave var først og fremst å lage nye blindrammer og ramme inn bilder, men etter hvert ble han også involvert i restaureringsarbeidet med maleriene. Fra 1950, da hans faste engasjement på Ekely ble avsluttet, arbeidet han som malerikonserverator med private oppdrag i tillegg til ulike oppgaver på Munchs tidligere atelier. At han i miljøet ble ansett for å være en kompetent fagperson, viser godkjennelsen av hans søknad om å bli opptatt som medlem i Norske Malerikonserverators Forening i 1956. Fire år senere skulle forfalskersaken føre til en eksklusjon på livstid av samme forening.

I november 1958 ble maleriet Vei i solnedgang, angivelig utført av Edvard Munch, innlevert til Oslo kommuners kunstsamlinger for ekthetsvurdering. Eieren hadde kjøpt bildet i Galleri Moderne Kunst i Oslo, og var i

utgangspunktet ikke i tvil om ektheten på verket. Han ville likevel gjerne få bildet vurdert av museets kunsthaglige eksperter. Direktør Johan H. Langaard kunne etter kort tid meddele eieren at maleriet var utført med forbilde i Munchs bilde Høst, men ikke av Munch. Ettersom bildet var signert og datert, måtte det betraktes som en ren forfalskning. En måned senere fikk direktør Langaard uventet besøk av Casper Caspersen som kom med en sensasjonell innrømmelse: ikke bare hadde han malt Vei i solnedgang, han hadde også solgt sin egen versjon av Munchs maleri Landskap med blomstrende frukttrær, nå med tittelen Sommer, som et ekte verk av Edvard Munch.

Caspersens bilde Vei i solnedgang ble kjøpt i 1955 fra Galleri Moderne Kunst i Oslo for kr. 35.000. Året før hadde galleriet kjøpt bildet fra kunsthandleren Oscar Johannessen som noen måneder tidligere hadde kjøpt det for kr. 17.800. Personen som hadde solgt bildet til Johannessen opplyste at han i 1954 hadde kjøpt det av Inger Munch, søsteren til Edvard Munch. Dette kunne vanskelig stemme da Inger Munch døde i 1952. Caspersens andre maleri ble solgt til en kjent kunsthandler i Oslo for kr. 22.000, og solgt videre for ca. kr. 70.000. Det kom etter hvert for dagen at begge bildene hadde den samme og noe usikre proveniens: de ble solgt fra samlingen til en ikke navngitt gammel dame.

At svindelen lot seg gjennomføre kan forklares ut ifra flere forhold. For det første hadde Caspersen i mange år vært tilknyttet konserveringsmiljøet i Oslo, og fra 1950 som medarbeider i firmaet til Dørje Haugs bror, Martin Haug. Mange av de største kunsthandlerne rekvirerte konserveringsarbeid fra Haug, og Caspersen var en vel ansett medarbeider som de fleste i kunstmiljøet kjente til. At han formidlet salg av Edvard Munch malerier ble derfor ikke oppfattet som noe mistenkelig. Eieren av Galleri Moderne Kunst hevdet at direktør Langaard tidligere også hadde sett Vei i solnedgang utstilt i galleriet uten noen antydninger om at det var noe mistenkelig ved det.

Etter å ha arbeidet med Munchs bilder gjennom mange år, utviklet Caspersen en stor interesse for mesterens kunst. Idéen med å kopiere fikk han under arbeidet med å skifte blindramme på maleriet Høst. Blindrammen, som likevel skulle kasseres, ble brukt til å spenne opp et nytt lerret, og han malte bildet Vei i solnedgang på Munchs atelier i 1950. Ikke som en direkte kopi, mer som en egen komposisjon hvor han hadde utelatt en menneskefigur og forenklet en del av elementene i originalkomposisjonen. Han hadde brukt ca. tre timer på arbeidet og bildet fikk hedersplassen over sofaen hjemme. Den samme fremgangsmåte ble benyttet da han utførte bildet Sommer etter et forbilde av Munchs Landskap med blomstrende frukttrær. Her hadde han utelatt en viktig del i mesterens komposisjon: selve fruktreet. Ifølge

Caspersens forklaring var det først flere år senere han påførte falske signaturer. Om Caspersen fra begynnelsen hadde til hensikt å signere og selge sine Munch-imitasjoner som ekte verk, er vanskelig å fastslå. Men da bildene kom på markedet i 1950-årene viste de at forfalskeren hadde benyttet en utspekulert metode for å lure potensielle kjøpere.

Atelieret på Ekely var fylt med kunstnerens redskaper og materialer, her var tuber med oljefarger, paletter og pensler. Som en betrodd medarbeider hadde Caspersen ikke bare tilgang til Munchs forskjellige kunstverk, han hadde også mulighet til å bruke hans materialer. Om Caspersens bilde Vei i solnedgang forklarer direktør Langaard i et brev til Oslo Kriminalpoliti, desember 1958: "... Av vår dagbok for konserveringsarbeidet fremgår det at vårt maleri Reg.nr. 336, som det falske bildet er en kopi av, ble klebet på nytt lerret og spent opp på ny blindramme i juli måned 1951. Hullene i kanten av lerretet svarer nøyaktig til merkene etter spikerhullene i den gamle blindrammen, som er den ramme det falske bildet er blitt oppspent på 7 år etter Edvard Munchs død. Det falske bildets lerret bærer ikke spor av disse spikerhuller. Med andre ord, at det falske bildet ikke kan være malt av Munch, og at dets blindramme er tyvegods, skulle hermed være bevist med all ønskelig tydelighet."

For en forfalsker av malerier er oppgaven med å utføre et motiv så identisk med en mesters arbeid som mulig i seg selv en utfordrende oppgave. Selv om komposisjonens estetiske kvaliteter kan føre folk bak lyset, er det ofte signaturen det står og faller på om forfalskningen kan oppfattes som troverdig. Både den stilistiske utformingen av bokstavene og dateringen. Og her gjorde Caspersen en generaltabbe. Med utgangspunkt i Munchs maleri Høst hvor signaturen står nederst til høyre: Edv. Munch 1897-98, signerte Caspersen sin versjon nederst til venstre: Edv. Munch 1899-98. Signatur og datering var et forsøk på å etterligne Munchs originale påskrift, men med den forskjell at han hadde feiltolket et 7-tall for et 9-tall. Til sin andre forfalskning med tittelen Sommer benyttet han samme metode: en kassert original blindramme med merkelapper og påskrifter som skulle vise at 'bildet' hadde vært på forskjellige utstillinger.

Til tross for at Caspersen hadde tilstått å ha malt begge bildene, oppsto det en diskusjon om maleriet Sommer likevel kunne ha vært utført av Munch selv. Oslo forhørsrett oppnevnte derfor en sakkyndig kommisjon som skulle undersøke malerienes ekthet. I februar 1959 forelå en enstemmig uttalelse fra kommisjonen: professor ved kunstakademiet og maler Alexander Schultz, atelierleder ved Nasjonalgalleriet Leif E. Plahter, sjefskjemiker Sverre Halsør og direktør ved Nasjonalgalleriet Sigurd Willoch. Om bildenes kunstneriske kvaliteter heter det blant annet: "Begge bildene er svært diletantisk malt. Tegningen er famlende og upresis. Strøkene er uryddige og klossete, formene udefinerte og slappe. Bildene mangler helt den energi og intensitet som særpreger Edvard Munchs bilder, selv når han er på det svakeste. De inneholder dessuten detaljer som ingen virkelig maler kunne ha gjort. I Vei i solnedgang blir for eksempel overgangen mellom vei og eng til h. ikke formidlet. Det ser ut som om veien er lagt oppå engen. Likeledes er det ingen bestemt overgang mellom steinformen og bakgrunnen til v. på samme bilde. Steinen er bare antydnet med et sirkulært strøk over bakgrunnen. Hele forgrunnen i bildet Sommer er fylt av strøk i ubestemmelig retning som gjør at man ikke kan holde fast på noe bestemt plan." Om signaturene uttalte kommisjonen blant annet: "Med hensyn til signaturene på bildene mener vi at både på Vei i solnedgang og Sommer er de meget usikkert og løst trukket opp." Kommisjonens konklusjon var enstemmig: bildene var utført av en annen person enn Edvard Munch.

Som med forfalskeren Han van Meegeren lot politiet Caspersen male et nytt bilde i stilen til mesteren. Han fullførte verket på noen timer og resultatet viste at han kunne ha utført de to bildene han var tiltalt for å ha malt. Caspersen ble i 1959 dømt til 9 måneders fengsel for grovt bedrageri, dokumentforfalskning og tyveri."

Natt til 18. september 1912 tok stortyven Sigvard Julius Johnsen, alias «Hugaas», seg inn hos vedhandler Ole Martin Troseth på Rosenborgkaia i Trondheim. Hugaas fingeravtrykk var de første brukt som bevis i en rettsak i Stiftsstadens. Monteren som politikonstabel Alfred Geving satt sammen henger fremdeles på Justismuseet som et stykke god, gammeldags kriminalhistorie. Alfrerd Geving var en foregangsmann på kriminalteknikkens område i Trøndelagsfylkene og mye av hans arbeid har vært brukt helt frem til våre dager.

EN GLA'GUTT...

Pling, pling... 11'ern satte seg i bevegelse fra holdeplassen utenfor Hotell Bristol i Rosenkrantz' gate. Gatene var ganske folketomme denne tidlige marssøndagen. Ingenting tydet på at dette skulle bli noe annet enn nok en kjedelig Oslosøndag.

Men det skulle den unge Securitasvakta som forsvant inn i Kreditkassens filial i Pressens Hus, vegg-i-vegg med Hotell Bristol, gjøre noe med.

... Leilighet gjør tyv, er det et ordtak som heter...

For det er jo grenser for hvor mange Morgan Kane-bøker og Cocktail-blader man orker å jobbe seg gjennom i løpet av en kjedelig vakt i en tom bankfilial, mente sikkert den unge Jan Petter. I rein kjedsomhet lekte han seg med en saks, og oppdaget at det ikke skulle mer til for å åpne bankboksene.

Joda, det er helt sant... leilighet gjør tyv...

Så, da Jan Petter rusla inn i Kreditkassens filial denne søndagen 12. mars 1978, hadde han fått ordnet seg med et falskt pass, og gikk til verket med saksen si. Den foretaksomme Majorstugutten åpna 143 bankbokser, ringte vaktentralen i Securitas og meldt fra at alt var i

orden, og hoppa på Københavntoget med byttet. Fra København fløy han direkte til Sveits, hvor han presenterte seg som direktørsønn som skulle studere og investere noen av «fars» penger.

Timene gikk, og først klokka fire på natta gikk alarmen i denne lille søvnige byen. Og unge Jan Petter bli til Benny-bankboks.

Siden mange av bankbokskundene nektet å oppgi hva de hadde oppbevart der av penger og verdisaker, har spekulasjonene gått høyt om størrelsen på ranet. Noen har spekulert i at det var så mye som 30 millioner... men da dommen falt, ble «Benny» dømt til å tilbakebetale 1,2 millioner.

Historien om Benny-bankboks, blei en blanding av Gjest Bårdsen og Robin Hood. For det viste seg at han hadde sendt penger hjem til «trengende venner» under det halve året han klarte seg på frifot.

«For livets glade gutter går solen aldri ned», sang Vestlandsfanden.

(Foto: Bjørn Sigurdsøn, NTB)